

KLIC TRIGLAVA

- Zgodovina: DEJSTVA IN MIT
Trst: CENA SLOVENSKE ZEMLJE
Med vojno: WILSONOVO OPOZORILO
Po vojni: OVADUH PRED SODIŠČEM
Jugoslavija: ČRNI OBLAKI NA OBZORJU

322

MAREC 1966

Dvomim, če imamo v slovenski književnosti sploh kakšno izvirno delo, ki bi obravnavalo vohunstvo. Vauhnikova "NEVIDNA FRONTA" je tem bolj originalna, ker pojasnjuje legalizirano vohunstvo kakor ga opravljajo vojaški atašeji. O avtorju se je že med vojno govorilo kot o nekakšni legendarni osebnosti, in ne brez razloga. Toda resnica sama je daleč bolj preprosta in polkovnik Vauhnik sam razloži, da za dobrega obveščevalca ni treba biti absoluten genij. Biti mora dober opazovalec, vedeti mora, kaj hoče zvedeti, in predvsem: nobena malenkost mu ne sme uiti ali je ne sme smatrati kot nepomembno vest. Vauhnik je lepo razložil, kako je mnogokrat prav na osnovi takih malenkosti sklepal, da se nekaj pripravlja. Take malenkosti so mu odkrile sled, ki ga je potem vodila do tega, da je v naprej vedel za nemški napad na Poljsko, za napad na Francijo preko Holandije in Belgije, za udar na Norveško in končno za vojno proti Rusiji. On je o vsem tem sproti obveščal svoje predpostavljene v Beogradu, ki pa - kot po načrtu - nikdar niso jemali njegovih napovedi dovolj resno. Vse je bilo dokaj enostavno, vsaj za bistrega moža kot je bil pokojni Vauhnik, in prav zato Himmelerju ni šlo v glavo, od kje Vauhniku vsi ti podatki. Silno zanimivo branje, ki ga dopolnjuje tudi opis špijonažnega delovanja med drugo svetovno vojno v korist zapadnih zaveznikov.

Jukičevi "POGLEDI NA PROŠLOST, SADAŠNJOST I BUDUČNOST HRVATSKOG NARODA" so vredni branja. Delo je sicer povzročilo mnogo hude krvi v emigraciji, v glavnem le zaradi avtorjevega ostrega napada na politiko in osebnost dr. Krnjeviča, s katerim se je Jukič dokončno (in kaj je v politiki dokončnega?) razšel. Če izvzamem to stran knjige, o čemer je mogoče debatirati, knjiga nudi obilo podatkov o predvojni in medvojni dobi, ko se je odločala usoda Jugoslavije. Preseneti Jukičevo mnenje, da morda Tito ne bi uspel obvladati celo Jugoslavijo, če bi se združene protikomunistične sile koncem vojne v Sloveniji uprle pritisku partizanskih divizij, ki so prihajale z juga.

Od zadnjih števil "MEDDOBJA" Slovenske kulturne akcije se mi zdi 1-3 številka IX. letnika najbolj zanimiva in to predvsem zaradi Brumnovega razpravljanja o politiki in politikih, s posebnim ozirom na Janeza Evangelista Kreka. Tu se je avtor potrudil prikazati Evangelista kot "očeta naroda", v čemer ni razočaral. Moti le, ne samo pri Brumnu, da je treba toliko opravičevanja in dokazovanja, da Krek ni bil takšen ampak je bil takšen in takšen. To polemiko je pričel pok. dekan Škerbec, ki se je potrudil, prikazati Kreka kot človeka - z dobrimi in slabimi lastnostmi. Ne morem razumeti, zakaj naj bi tega ljudskega tribuna bilo treba prikazovati kot neko nadnaravnost ali sveto nedolžnost. Saj ni bil on prvi duhovnik, ki je grešil, in če bi se zaradi tega greha odpovedal svojemu duhovstvu, bi ga naše naivno ljudstvo gotovo bolj obsojalo, kot mu sicer zdaj odpušča afero s Theimerco. Bil je pač človek, kar pa ne manjša njegovega genija, da je o pravem času če že ne poiskal pa gotovo pokazal rešilno pot, ki nas je, sicer formalno premagane, uvedla v družino narodov.

Peta številka "REVIEW" vsebuje Sirčevo razpravo o Inflaciji v Jugoslaviji, ki je medtem tudi izšla v srbskohrvatskem prevodu, kar omogoča, da si zadevo ogledajo tudi jugoslovanski komunisti in iz nje kaj naučijo. Stevan Pavlovič pa je primer Mihajla Mihailova povezal z uporom intelektualcev v Jugoslaviji, ki vedno bolj prihaja do izraza.

ABC.

V. Vauhnik: NEVIDNA FRONTA, izdala 'Svobodna Slovenija' v Buenos Airesu, 1965, cena broš. 36/-, vezana 40/-
I. Jukič: POGLEDI NA PROŠLOST, SADAŠNJOST I BUDUČNOST HRVATSKOG NARODA, izdala Hrv. politička knjiznica v Londonu, 1965, cena broširanemu izvodu \$ 6.

MEDDOBJE, Slov. kulturna akcija, Buenos Aires, 1-3, IX, 1965, cena \$ 3.

REVIEW, izdaja Study Centre for Yugoslav Affairs, London 1965, cena 8/- odn. \$ 1.50

ZGODOVINSKO PISANJE

Razprave o Vetrinju, tej veliki tragediji ne samo domobrancev ampak vseh Slovencev, so odjeknile tudi v našem listu. Med zadnjimi je bil "Izvid k vetrinjski žaloigri", o katerem smo poročali v prejšnji številki. Čeprav je dvakrat zatrjeval, da je nepristranski, se nam ne zdi nič manj pristranski kot večina pisanja o Vetrinju, kar je popolnoma razumljivo in opravičljivo. Zelo malo je Slovencev v emigraciji, ki ne bi bili ob Vetrinju tako ali drugače prizadeti. Kdor ni izgubil svojca, je izgubil prijatelja ali znanca. Vsa kdo ima o dogodkih, ki so ga globoko prizadeli, svoje poglede in čustveno zakoreninjeno mnenje. Zato je zelo težko ali celo nemogoče biti nepristranski. Toda če se spuščamo v zgodovinsko pisanje, ki naj služi razjasnjevanju preteklih tragičnih dogodkov, moramo vseeno poskusiti, da bi bili trezni, preudarni in ne zaletavi.

Prav kot zgodovinsko pisanje se nam Izvid ne zdi zadovoljiv, ker še huje zapleta vetrinjsko tragedijo, namesto da bi jo razjasnjeval. Vanjo namreč vpleta vprašanja o gen. Rupniku in splošni slovenski strategiji ob koncu vojne. Res je težko potegniti mejo in nemogoče je natanko določiti, kako daleč nazaj segajo vzroki vetrinjske tragedije, toda čim sežemo po vzrokih v čas ob koncu vojne, nas zgodovinski smisel sili, da posežemo tudi v vojno samo, če že ne v razmere, ki so pripravile pot revoluciji. Začetne ugotovitve Izvida pa omahnejo sredi poti: predaleč za neposredne vzroke tragedije in preblizu za vse tiste vzroke, ki so v tragedijo vodili. To ni le pikolovski metodološki pomislek, ampak je stvarna graja načina, ki vodi v nezgodovinsko spletanje mita o tistih dneh. Zgodovinar ne more zaverovano slediti ljudskemu izročilu, ko to ustvarja junake in govori o izdajah ob izgubljenih bitkah. Preiskati mora dejstva in nuditi logične dokaze.

Prav tega večkrat manjka, kadar je govora o naši polpretekli zgodovini. Pred meseci smo brali v 'Klicu' članek dr. Kocipra iz Argentine, ki je čustveno povelečeval gen. Rupnika kot državnika, a razprava o medvojni slovenski politiki, katero je članek sprožil, se je končala brez zaključka in brez točnih odgovorov dr. Kocipra, kaj je general Rupnik v zadnjem letu vojne res mislil. Izvid dodaja podobo gen. Rupnika kot vojskovodje, ki naj bi se udeleževal vojaških operacij na bojišču. Ali je general pri svojih letih res kazal nagnjenja v tej smeri? Navedbe v Izvidu, ki so morda le čustvena pretiravanja, utegnejo sprožiti stransko razpravo o tem, kdo je v resnici vodil domobrance v bitkah, k razjasnjevanju vetrinjske tragedije pa ne bodo pomagale. Res je, da pri končnem umiku iz Slovenije marsikaj ni šlo, kot bi bilo treba. Omenimo le ranjenca, za katere niso

poskrbeli o pravem času, čeprav bi ob umiku na vsak način morali imeti prednost. Če bi boljše poveljstvo moglo kaj bolje ukreniti, je drugo vprašanje, na katero še nismo brali zanesljivega in prepričljivega odgovora.

Prav gotovo je mogoče reči, da se tak vojskovodja ob koncu vojne ne bi mogel vzdržati v Sloveniji in se postavljati po robu partizanom in njihovim sovjetskim in zapadnim zaveznikom vkup - to se pravi vojni sili, ki je zdobila hitlerjevsko Nemčijo. 3. maja "se je že videlo, da ... ne bo mogoče vzdržati v Sloveniji," pravi "Vetrinjska tragedija", katero je izdala Zveza slovenskih protikomunističnih borcev leta 1960. Leta 1945 je bila zmaga že odločena. Kdor tega takrat ni videl, je bil vojaško in politično slep. Kdor tega danes ne vidi, se ne more šteti za zgodovinarja. V luči kasnejših dogodkov ni mogoče resno razpravljati o tem, da bi brez tretjemajskega nastopa bilo mogoče držati Slovenijo s pomočjo Nemcev, ali da naj ne bi izročili orožja Angležem na Koroškem, Resna razprava je mogoča o tem, kako naj bi bil umik bolje pripravljen in izvršen ter kako naj bi pri Angležih zagotovili boljši sprejem. V postavljanju teh vprašanj za enkrat še nihče ni nadkrilil že omenjene knjige "Vetrinjska tragedija". Izčrpnih in prepričljivih odgovorov na ta vprašanja pa še vse do danes nismo slišali.

ČIM VEČ LUČI!

Šele zadnje leto smo brali nekaj izjav, ki naj bi pojasnjevale, zakaj so Angleži domobrance vrnili. Pojasnilo ni zadostno. Zakaj niso vrnili tudi srbskih dobrovoljcev iz Italije? Če je tem uspelo, da so se predstavili pod kraljevsko karkardo, zakaj ni domobrancem? Ali je domobrantsko poveljstvo smatralo opozorilo dr. Kreka kot miha ilovičevsko zvijačo, ker je brzojavka prišla preko teh zvez? Vse bi kazalo na puhlost in neodgovornost ljubljanskega vodstva v tistih dneh. Čim več luči posveti na tiste dogodke, tem bolje. To je tista ključna doba, ko se je kovala vetrinjska tragedija. Nekdanji veljaki ne morejo izgubiti drugega kot plašč grdih sumničenj, če zdaj po svoje osvetle dogodke. Vse zgodbe prizadetih so seveda enostranske, toda za popolno zgodovinsko sliko so neobhodno potrebne ter bi jih kot zgodovinsko gradivo bilo treba pozdraviti. Zato je po eni strani škoda, da so lanske, oblikovno ponesrečene, izjave dr. Kreka povzročile borcem tako hudo kri, kajti jezni odmev je prav gotovo prestrašil koga od bivših voditeljev, ki bi sicer povedal svojo zgodbo.

Po drugi strani je seveda popolnoma razumljivo, da je borcem zavrela kri, kajti politično ozračje v emigraciji je vse prej kot umerjeno in strpno. Sami veljaki Narodnega odbora so prekoračili meje umerjenosti in strpnosti, ko so napadli pisce "Vetrinjske tragedije", te skromne, trezne in umerjene, a pretresljive knjige, namesto da bi dostojno odgovarjali na skopa in jedrnata, a jasno in dovolj glasno postavljena vprašanja. Namesto odgovora je sledilo natolcevanje in spor v Zvezi borcev. Iz zgodovinskega razpravljanja se je zadeva spremenila v politikantske prepire. Zaradi tega trpi ne samo zgodovinsko pisanje ampak tudi delovanje slovenske politične emigracije. Krivdo za to moramo pripisati tistim, ki so bili ob koncu vojne med voditelji, pa vse do danes niso ne opravičili zaupanja, ne razložili svojih dejanj, ne priznali, da so se v tistih časih sicer hudo, a človeško motili.

UREDNIŠTVO

'Slov. skupnost' za slovensko zemljo

Od našega dopisnika

TRST, 22. februarja.

Širjenje industrijskih obratov, potreba po novih gospodarskih virih, preusmerjanje kmečkega prebivalstva v specializirano delavstvo nima v vseh primerih le objektivni socialni namen, ampak se večkrat izrodi v škodljiv gospodarski in narodni instrument, katerega se poslužujejo narodni nestrpneži v asimilacijske namene, političnim koristolovcem pa predstavlja učinkovit pripomoček, da gospodarsko neodvisnega človeka oropajo neodvisnosti in ga z vsakdanjim moralnim obdelovanjem po tovarnah polagoma politično preusmerijo v marksistično ideologijo.

S tem dokaj zamotanim vprašanjem se je morala v zadnjih mesecih ukvarjati tudi Slovenska skupnost, ki ima kot politična organizacija tržaških demokratičnih Slovencev nalogo, da čuva nad koristmi naše manjšine. S pričetkom gradnje naftovodnih naprav, ki bodo povezale naše pristanišče z bavarskim mestom Ingolstadt, se je pričelo množično razlaščenje zemljišč v dolinski občini, ki je skoraj stodontno slovenska. Poleg tega pa je Pristaniška industrijska ustanova (PIU) predložila oblastem načrt, po katerem bi razlastili v industrijske namene celotno planoto tržaškega Krasa. Proti ustanovitvi industrijske cone na Krasu so se izrekli mnogi gospodarstveniki, naravoslovci, kakor tudi posamezni meščani, ki bi bili s tem oropani naravnih lepot bližnje okolice. Protestu se je med političnimi organizacijami prva pridružila Slovenska skupnost, pred nedavnim pa tudi krajevna federacija Krščanske demokracije.

Razlastitev bi za prebivalstvo pomenila dvojno nepopravljivo škodo: 1) iz gospodarskega vidika, kajti zemljo bi PIU kupila po smešno nizkih cenah, lastniki bi izgubili svojo gospodarsko neodvisnost in bi se morali preusmeriti v druge stroke, zvišalo bi se število brezposelnih, saj je dokazano, da bi novoustvarjena industrija zaposlila zelo nizek odstotek nekvalificiranih delavcev; 2) iz narodnega vidika, ker pomeni zemlja najuspešnejši kapital za ohranitev narodne zavesti in ker bi precejšnje število visoko kvalificiranih delavcev iz drugih pokrajin države spremenilo narodni sestav naših krajev.

Iz omenjenih razlogov je Slovenska skupnost zavzela jasno stališče, ki ga je izrazila v številnih resolucijah, intervenirala je pri prefekturnih, deželnih, pokrajinskih in občinskih organih, da bi preprečila ustanovitev industrijske cone na kraški planoti.

Položaj v dolinski občini, kjer so že v teku dela za naftovod, pa je nekoliko drugačen. Proti tem krajem se namreč raztega industrijska pristaniška cona, ki jo je ustanovila že angloameriška vojaška uprava. Zgraditev naftovodnih naprav v sklopu združenih petrolejskih družb svetovnega pomena bo za tržaško gospodarstvo precejšnjega pomena. Akcija Slovenske skupnosti se je v tem primeru osredotočila v obrambo razlaščencev z namenom, da se zagotovi posestnikom kar najvišjo denarno protivred-

nost za izgubljeno zemljo. Razkrinkati je bilo treba predvsem precedense v cenitvah preteklih razlastitev, ko je PIU odkupovala zemljišča po zelo nizkih cenah (420 lir za kvadratni meter).

V ta namen sta bili ustanovljeni dve organizaciji in sicer Konzorcij, ki je nastal v sklopu komunističnih in titovskih simpatizerjev in aktivistov, ter Odbor, v katerem so se združili demokratično usmerjeni slovenski posestniki. Po večmesečnih pogajanjih, pravnih posvetih, sodnih pritožbah, se je Odboru posrečilo, da je od družbe izsilil odškodnino v višini 1070 lir za kvadratni meter. V tem času je Konzorcij polemiziral z Odborom, oporekal je vrednost odborovih pritožb na državni svet, kakor tudi politiko v obrambo slovenske zemlje. V tej napadalni akciji se je predvsem odlikoval lokalni komunistični vodja, dolinski župan Dušan Lovriha, ki je osebno prepričeval posestnike, naj se čimprej poravnajo z razlaščevalci, tudi če jim bo naglica prinesla gospodarsko škodo. Pripomniti je tu treba, da je Konzorcij zaključil pogajanja, ko je dosegel 950 lir za kvadratni meter, kar je 120 lir manj kot je dosegel Odbor. Razumljivo je, da se je po takem komunističnem neuspehu pričela krhati sama komunistična enota, ki je večkrat javno izrazila svoje nezadovoljstvo s politiko vodstva. Tedaj so komunisti vrgli v javnost govorico, da demokratiški slovenski odvetniki preveč zaslužijo s pravdami. To pa je obenem seveda že tudi začetek volivne kampanje za jesenske volitve. Slovenska skupnost je na to odgovorila tako, da je imenovala posebno komisijo, ki naj prouči ta očitek, razišče posamezne primere in nato poroča na občnem zboru Slovenske skupnosti, ki naj bi se vršil enkrat sredi marca.

Za kaj komunisti prepričujejo razlaščence, naj se pogodijo za nizke cene? Znano je, da je dolinski župan v odličnih odnošajih z vodstvom PIU, naftovodni družbi se mudi z gradnjo in je zato pripravljena deliti milijone iz svojega žepa vsakomur, ki prepriča lastnike, da se pobotajo; komunistična partija opaža, da ji posamezniki zaradi nezadovoljstva bežijo iz vajeti, zato želi čimprej zaključiti razlastitveni postopek, ki ji je že in ji še bo prinesel desetine milijonov lir in ki ji bo v bodoče pripomogel, da znova prepriča razlaščence za svojo politiko.

Razumljivo je, da se je tem in podobnim poskusom Slovenska skupnost uprla z vsemi svojimi močmi, da javno ožigosa kvarno, demagoško in zgolj politično koristoljubno stališče komunistične partije, ki se istočasno tako rada ponaša, da je "edina braniteljica slovenskih pravic" v Italiji.

ZANIMANJE ZA OBČNI ZBOR

Občni zbor Slovenske skupnosti je bil prvotno napovedan za 27. februar. Zaradi tehničnih ovir so ga preložili na sredino marca. Zbor bo razpravljaval odveh najbolj perečih vprašanj, ki trenutno zadevata tržaške Slovence: potrditev sporazuma s strankami leve sredine in razlaščevanje, s posebnim ozirom na naftovod. Vprašanja sta vsekakor zelo kočljivi, saj si stranke, ki sestavljajo Slovensko skupnost, v mnenju niso edine. Po poročilih predstavnikov Skupnosti v javnoupornih organih (občinah, pokrajini in deželi) in diskusiji, ki je sledila poročilom, je namreč razvidno, da sporazum ni izpolnil pričakovanj tržaških Slovencev. Kljub temu pa ostaja odprto vprašanje: ali je kljub temu politično modro, da razbijejo sporazum in se s tem oropajo sredstva, da se demokratični Slovenci-titovski itak nikdar nimajo takih pomislekov - aktivno vključijo v krajevno politično življenje. O taki važni zadevi naj zato odloči občni zbor Slov. skupnosti.

'Gospod Michel ne ustreza...'

POGLED IZ ŠVICE NA SLOVENIJO LETA 1944

Z velikim zanimanjem sem prebral v februarškem 'Klicu Triglava' izvid o vetrinjski žaloigri, ki ga je sestavila zgodovinska komisija Slovenskega državnega gibanja v Argentini. Vsekakor je z zgodovinskega stališča zanimivo in potrebno ugotoviti, kaj se je godilo na Slovenskem ob koncu vojne in kdo je kaj storil; toda zdi se mi, da dobimo povsem spačeno sliko, če raziskujemo le dogodke v letu 1945. S tem lahko dobimo le odgovor na vprašanje, kdo je delal majhne napake, nikakor pa ne na najvažnejše vprašanje, kdo je zakrivil, da so se slovenski protikomunistični borci, od katerih je bila večina brez dvoma idejno na strani demokratičnih zaveznikov, znašli v položaju, da so veljali za kolaboracioniste in zaveznike poraženih nacistov. To je bil položaj, v katerega so se komunisti od vsega početka trudili zriniti vse, ki se jim niso bili pripravljene brez pogojnno podrediti v boju proti nacističnim napadalcem. S tem velika odgovornost pada na komuniste, toda nič manjša ne na tiste, ki so se bili iz ideoloških ali drugih razlogov vse prehitro pripravljene povezati s fašisti in nacisti, dasi so prav ti slovenskemu narodu stregli po življenju vsaj toliko kot komunisti.

Moj vtis je, da je ob koncu vojne Narodni odbor za Slovenijo skušal reševati, kar bi se rešiti dalo, morda na neroden način in vsekakor brez uspeha, toda brez uspeha predvsem zato, ker je bilo 1945 na protikomunistični strani vse tako zavoženo, da bi bil potreben resničen politični in diplomatski genij za uspešno reševanje. Tega mnenja ne izrekam zato, ker bi hotel braniti Narodni odbor iz leta 1945 kot član Narodnega odbora v šestdesetih letih. Dasi menda formalno velja nekaka kontinuiteta, za mene dejansko nobene take kontinuitete ne more biti, ker so danes pogoji čisto drugačni in NO lahko opravi svojo nalogo le, če namesto nazaj gleda naprej in skuša koordinirati politično akcijo vseh Slovencev na temelju svobode in pravičnosti ne glede na to, kje so se posamezniki znašli med vojno in po vojni mnogokrat proti svoji volji in po sili vsemogočnih okoliščin. Vsekakor nimam in ne želim imeti z NO, kakršen je bil leta 1945, nobene zveze.

Po mojem smo se Slovenci (in ostali Jugoslovani) 1945 znašli v tako težkem položaju med drugim tudi, ker smo si vse preveč pogosto domišljali, da se ves svet vrti okoli Ljubljane, namesto da bi se zavedali, da so dogodki v Sloveniji ali celo "ljubljanski pokrajini" le delec celotnega svetovnega dogajanja in da je komaj mogoče pričakovati, da bodo ravno za nas veljala kaka posebna pravila. Ker sem se obenem s svojimi prijatelji bal, da iz tega razloga mnogi v Ljubljani vse preveč na lahko jemljejo sodelovanje z Italijani (Nemcev takrat seveda še ni bilo, toda jaz si niti v sanjah nisem predstavljal, da bo kasneje sodelovanje z Nemci zavzelo tak obseg), sem se odločil pobegniti v Švico, da povem zunaj, kaj se dogaja doma, ter sporočim, če le mogoče, nazaj v Ljubljano, kakšno gledanje prevladuje zunaj.

Na begu čez gore sem si zlomil nogo, tako da sem dva meseca ležal bolj ali manj izoliran v majhni obmejni bolnišnici; toda celo od tam sem videl in slišal dovolj, da so se mi začeli ježiti lasje. Očitno mi je postalo, da protikomunisti v

Jugoslaviji in Sloveniji nastopajo tako, da se vojna lahko konča le z njihovim popolnim porazom. Skušal sem priti v stik s poslaništvom v Bernu, toda poslanik je ošabno odklanjal, da bi se osebno zanimal za ljudi, ki se mu niso zdeli dovolj važni. Prišel pa sem v zvezo z Mihailovičevim zastopnikom v Švici in z Misljem iz Ženeve, ki je bil menda edini slovenski uradnik Društva narodov. Od Mihailovičevega zastopnika sem zvedel, da major Novak ni sodeloval z Italijani na lastno pest, kot smo v Ljubljani precej naivno mislili, temveč s pristankom in celo po navodilih Mihailovičevega štaba. Miselj mi je pa rekel 5. novembra, kot sem si zabeležil: "V domovini stoje stvari dobro: Nemci so prisilili Rupnika, da je prevzel oblast. Organizirali so /ljudje okoli Rupnika/ nekakšno policijo najbrž zato, da bo v odločilnem trenutku nastopila proti Nemcem. Angleži žele, naj se borimo, meni gre za to, da se očuvamo."

Moje zle slutnje so bile vedno hujše. Da ne bi kdo mislil, da sem bil slep za nevarnost, ki je pretila od komunistov, naj prepisem nekaj stavkov iz poročila, ki sem ga izročil Mihailovičevemu zastopniku: "Kakšne namene ima OF za bodočnost? Najbrž bo tvegala vse, da se s silo polasti oblasti. Kaj bo potem z njo, ni jasno. Zelo nevarno je, da bodo pri obnovi ljudje propagande popolnoma odpo vedali." Ne domišljam si, da sem stvari popolnoma jasno videl. Nasprotno, nekatera mesta iz zapiskov, ki sem jih imel spravljene v Švici, so skrajna naivna, toda kljub temu je bila moja največja želja, da bi nekako sporočil v Ljubljano, kako nevarne so stvari videti od zunaj. Mihailovičev zastopnik dr. Anić mi je ponudil, da pošlje moje pismo dr. Nagodetu.

Moral sem biti zelo previden, kaj sem pisal, ker bi pismo nedvomno obležalo, če ne bi bilo komu v verigi prenosa v Ljubljano v še č. Pod datumom 19. novembra 1943 sem med drugim napisal: "... Komandant Bližnjega vzhoda Wilson je po Edenovem povratku iz Moskve opozoril vse, ki se bore z Nemci proti partizanom, naj si ne domišljajo, da je to Angležem všeč... Po vsem sodeč se Nemčija namerava boriti do kraja. Vsi jo smatrajo za izgubljeno." Dr. Nagode mi je po vojni pravil, da je moja pisma prejemal, toda da so mu jih ljudje v Ljubljani, ki so jim končno prišla v roke, izročili šele po dolgih debatah in odlašanju. Ker sem se tudi sam tega bal, sem Nagodetu pisal tudi po navadni pošti na naslov nje gove stare tete gospe Gabrijele Žužek v Florijanski ulici. Pismo, ki sem ga na ta način poslal 3. decembra 1943, je bilo napisano v prikritem jeziku v francoščini, vendar ga je lahko razumel vsakdo, ki je vedel, na kaj se nanaša: "Sprušujete me, kako napreduje naše družinsko podjetje. Žal Vam lahko sporočim samo slabe vesti. G. Michel, ki vodi tovarno zadnji dve leti in pol, po vsem videzu ne ustreza potrebam. Predvsem je zelo slabo izbral sodelavce. Videti je, da se je dal vplivati po svojih nastavljenih in se je spustil v borbo proti notranji konkurenci. Da bi to lahko storili, so se njegovi nastavljenci pustili podpirati od tujih firm. To ni všeč njegovim strankam, tako da je ogromno izgubil, dasi ima še zelo veliko klijentelo v svojem domovinskem kantonu. Nedvomno je tudi konkurenca delala napake, ki jih ni mogoče oprostiti, in jih še vedno dela. Upajmo, da se bo posrečilo razrešiti vse te komplikacije in ustanoviti nekakšen švicarski trust, dasi bo to zelo težko. Morda bo g. Michel moral odstopiti, toda to ni posebno verjetno." Prejem tega pisma mi je dr. Nagode potrdil 30. marca 1944 v pismu, tudi poslanem po navadni pošti na naslov nekega mojega švicarskega prijatelja.

Kmalu nato je bil sestavljen Titov Nacionalni komite. Na koncu prvega poročila o tem, preko dr. Aniča, sem napisal: "Bela garda danes sedi med dvema stoloma. Obvestite o vsem tem Mitota in tovariše." Mito je moj prijatelj še iz gimnazije, takrat domobranski poročnik. Poročila s tem koncem nisem oddal, pač pa sem pisal naravnost Mitu in mu svetoval, naj za božjo voljo pride v Švico. Kako težko se je bilo razumeti za nekoga pri domobrancih in nekoga, ki je na stvari gledal iz Švice, kaže prijateljeva reakcija. Kot sem zvedel, je bil name jezen, da mu kaj takega pišem.

Napisal sem tudi drugo poročilo z dnem 13. decembra 1943, v katerem sem omenil: "Prvi londonski komentar v 'Observerju' se glasi: 'Ne smemo zapirati oči pred dejstvom, da bo imela novo ustanovljena začasna vlada v jugoslovanskem ljudstvu mnogo večjo oporo, kot jo je kdaj imel Puričev kabinet v Kairu... Pri skrbni oceni generala Mihailovića pridemo do sklepa, da je pač leta 1941 v boju svoje dežele za obstanek igral za služno vlogo, da pa se je kasneje vedno bolj spuščal v dvoumno politiko...' ... V britanskem parlamentu je bila debata, v kateri je minister Law izjavil, da britanska vlada bolj podpira partizane kot Mihailovića zato, ker so aktivnejši, in da še ni čas, da bi govorili o svobodno izbrani vladi jugoslovanskega naroda... Kaj pravzaprav namerava vlada v Jajcu, ni jasno. Večinoma jo smatrajo bolj za hrvatsko kot za levičarsko. /To je bila ena mojih naivnosti, ki sem se jih nalezal v Švici. op./... Največ Mihailoviću škodi, da zunaj ne uživa več neomejenega ugleda, ker so se ponekod njegovi ljudje družili z Italijani, in pa da se ga je prijel znak konservativstva in velikosrbstva."

○ ZAVEZNIKI IN DOMOBRANCI

Tako sem pisal v Ljubljano preko dr. Aniča še 26. januarja 1944, februarja, 3. junija in 25. junija, 20. julija pa spet zavito v nemščini po navadni pošti. Poročal sem, da po splošnem mnenju ni nevarnosti, da bi se zavezniki razšli; da Angleži skušajo prisiliti Jugoslovane h kompromisu; da je polkovnik Vauhnik po svojem prihodu v Švico ponudil zaveznikom sodelovanje domobrancev in nekaterih drugih vojaških enot, pa se zavezniki sploh niso hoteli o tem dogovarjati; da so vsa ugibanja o nemško-angloameriškem separatnem miru nesmisel itd. V pismu po navadni pošti sem napisal: "Bojim se, da bodo v zahodnih področjih vsi tisti, ki so nastopali proti Organisationsleiterju /Titu/ slabo odrezali. S tem je treba vsekakor računati. Morali bi posebno mlajše pred tem posvariti." Zatem sem Švico zapustil, ker nisem nikdar želel brez konca sedeti v "varni Švici", kot mi je že nekdo očital v KT 263, in nisem imel več nobene možnosti stika z Ljubljano.

Kolikor vem, so tudi mnogi drugi, ki so bili še boljše poučeni o položaju kot jaz, na primer dr. Kuhar in Franc Snoj, kakor so vedeli in znali, skušali opozoriti domobrance na nevarnost, ki jim preti. Seveda je bilo leta 1944 težko še kaj storiti, ker je bil položaj že vse preveč zapleten in so čustva na vseh straneh že preveč kipela.

Vsekakor se mi zdi, da bi rešitev, ki jo ima v mislih zgodovinska komisija, položaj samo poslabšala, kolikor je bilo to sploh mogoče. Komisija namreč očitno misli, da bi se domobranci pod vodstvom slovenskega vojskovodje in prezidenta generala Rupnika morali boriti na nemški strani do bridkega konca. Očitno *

PO TOLIKIH LETIH

O domovinskega sodelavca

V Ljubljani so obsodili na 20 let Franca Rozmana, ki je bil ob velikih italijanskih racijah leta 1942 najbolj znani ovaduh v Ljubljani. Kakšnega kova mož je bil, kaže tudi to, da je šel oktobra 1941 k partizanom, kasneje pa se je, očitno za denar, vdinjal Italijanom v službo. Simpatij za ovaduha nimamo nobenih, ker take vrste delovanja ni mogoče vključiti v okvir revolucije, ko so se ljudje topli za ideje. Tudi tisti mladi ljudje doma nimajo simpatij, ko so ob zadnjem dejanju te grde zadeve govorili: "Nehajmo že s tem in pozabimo, saj je preteklo že toliko let," kot je pisalo ljubljansko 'Delo'. Tako govorjenje izraža le naveličanje teh mladih ljudi z vso mistiko narodno osvobodilne borbe, katero jim stari partizani tlačijo v usta, medtem ko življenje teče svojo pot.

Že toliko let je preteklo, pa se ob taki priliki le spomnim, kako silovito uspešna je bila komunistična likvidatorska služba v okupirani Ljubljani, kadar so hoteli počistiti s političnimi nasprotniki, katere so ozmerjali z izdajalci. Ovaduha, ki je zares izdajal, ki se ni boril proti komunistom iz kakega idejnega prepričanja, pa niso likvidirali. Toliko let je že preteklo, da so mu celo izdali potrdilo o amnestiji. In po vseh teh letih je oblast še tako neustaljena in tako nezanesljiva, da mu na enem koncu izdaja potrdilo o amnestiji, na drugem ga pa potisne v zapor. In ob istem času odreka potrdila o izbrisu iz državljanstva popolnoma nedolžnim ljudem, ki nato obiskujejo domovino na pol v strahu, kdaj bo po njih planila Ozna. Od oblasti, pri kateri je sodstvo le žalosten privešek izvršnih organov, od oblasti, ki bi zamižala ob vojnem zločincu, zgrabila pa bi pisca tegale članka za "delovanje proti ljudstvu in državi", če bi ji prišel v roke, kaj boljšega tudi pričakovati ne moremo. Še precej ji manjka, predno se bo lahko štela med civilizirane države. Reforma na sodnem polju bi ji prav tako dobro dela kot na gospodarskem.

* pozablja, da so generala Rupnika imeli zavezniki za navadnega kvislinga in da je veliko vprašanje, ali so se do kraja demoralizirani Nemci bili pripravljene še naprej boriti kjerkoli in na strani kogarkoli. Tudi mi ni povsem jasno, kako naj bi Narodni odbor ali slovenski vojskovodja ali kdorkoli drugi zahteval od zmagovitih zaveznikov "jasen dokončni dogovor in poročstvo" in se upiral "samovoljni takratnih komunističnih zaveznikov, pred katerimi je celo privolil v razorožitev Slovenske narodne vojske". Zavezniki so bili takrat na višku moči, pod vtisom odkritja milijonskih zločinov v koncentracijskih taboriščih in je bila zanje "Slovenska narodna vojska" le skupek nacističnih pomožnih čet. Edino upanje je bilo, da se otrese te označbe, kar pa seveda v zadnjem trenutku ni bilo tako lahko.

Nobenega smisla nima, zmerjati Angleže s komunističnimi zavezniki, ker so komunistični zavezniki postali pač po sili razmer, ko je Fuehrer napadal evropske države drugo za drugo nedvomno ne iz protikomunizma ampak iz nacistične prepotentnosti. Tako britanska kot ameriška vlada je takrat upala, zelo naivno, kot se je jasno izkazalo, da je vojna komuniste izučila in da bo z njimi odtlej mogoče več ali manj pametno razpravljati. Človek se je lahko tej naivnosti čudil - protestirali so proti njej celo mnogi Britanci in Američani, - toda moral je z njo realistično računati, oziroma moral bi bil z njo realistično računati že pred majem 1945.

Razprava "INFLACIJA u SFR JUGOSLAVIJI" na prodaj v uredništvu. Cena 2/6

ANDREJ GLUŠIČ:

DACHAU PRED DVAJSETIMI LETI

SAMOZVANI PREDSTAVNIKI

VI.

Politične pripornike iz Jugoslavije so Nemci pošiljali v koncentracijska taborišča Dachau, Mauthausen in Buchenwald. Največ pripornic pa je šlo v Ravensbrück, kjer je po osvoboditvi izhrala junakinja Vesna - Milojka Končar. Zelo redki so bili poslani naravnost v Auschwitz, Neuengamme, Flossenburg itd. Tja so navadno prišli potom že opisanih medtaboriščnih transportov. Dachau je bilo glavno taborišče za Slovence že od leta 1941, ko so Hitlerjeve horde zagospodarile nad Jugoslavijo. Še prej pa so prišli v to slovensko grobnico mnogi koroški Slovenci. Število preživelih pripornikov, ki so se v taboriščih zatekli ob razpadu tretjega rajha, potrjuje, da je bil Dachau centralno koncentracijsko taborišče za Jugoslovane, predvsem za Slovence.

V Buchenwaldu, ki je bil osvobojen že 11. aprila, je bilo okoli 600 Jugoslovanov in to nekaj nad polovico Srbov ter nekoliko manj Slovencev, ki so večinoma bili partizani, kakor dr. Dušan Kermavner, dr. Mahkota, Ivan Levar, Vekoslav Figar in Slavko Saračević. V 5. maja osvobojenem Mauthausenu je bilo 1200 Jugoslovanov, med njimi 180 pripornic, od tega je bilo le 450 Slovencev. V Mauthausen so predvsem pošiljali Mihajlovičeve pristaše iz Srbije. Tam sta bila prvi Mihajlovičev komandant Beograda, generalštabni polk. Žarko Todorović in njegov radiotelegrafist, Slovenec Tihomir Krečič. Bila pa je tudi večja grupa slovenskih partizanov z Lovrencom Kuharjem (Prežihovim Vorancem) na čelu. Izmed znanih slovenskih protikomunistov sta dočkala svobodo v Mauthausenu pokojni mornariški kapetan Rudolf Pogačar in ing. Jože Sodja. Pobesneli SS-ovci so v zadnjih dneh pred osvoboditvijo taborišča po III. ameriški armadi v plinski celici usmrtili nad 2000 pripornikov, med njimi 37 Slovencev.

V Dachau je 29. aprila 1945. dočkalo svobodo 3098 Jugoslovanov, od teh 2900 Slovencev, 190 Srbov in 8 Hrvatov. Po dvajsetih letih bo marsikoga zanimalo, kako je bila jugoslovanska grupa sestavljena, od kod in zakaj so naši rojaki prišli v taborišče ter vidnejše osebnosti med njimi in njih zadržanje po osvoboditvi.

Peščico Hrvatov so sestavljali partizani. Med njimi je bil že omenjeni vodilni komunist v taborišču - Oskar Jura nič, španski borec in advokat s Sušaka.

Srbi so v glavnem bili Mihajlovičevi četniki in pristaši, ki so jih Nemci bodisi zajeli na terenu ali pa aretirali v okupiranih centrih, največ v Beogradu. Med njimi je bilo kakih deset vojnih ujetnikov, ki so jih Nemci polovili v Italiji ob priliki italijanske kapitulacije. Najbolj znani od Mihajlovičevih pripadnikov so bili: Univ. prof. dr. Vladeta Popović, narodni poslanec in bivši sreski načelnik Dušan Dimitrijević, narodni poslanec in tovarnar opeke iz Beograda Rade Dimić in novinar Ivan Sedlaček. Med vojnimi ujetniki, ki so jih pripeljali iz Italije je bil kapetan Dušan Marić, ki sem ga že večkrat omenil. K partizanski grupi pa je spadal znani beograjski salonski levičar, odvetnik Miloš Pavlović-Carevac. Izmed vseh sem pred vojno poznal le Sedlačka; bila sva člana tehničnega odbora Načelstva Saveza Sokola Kraljevine Jugoslavije.

Slovenci: Od prvih slovenskih pripornikov, ki so jih v Dachau pripeljali s Koroškega in Štajerskega, jih je dočkalo svobodo le okoli dvesto. Med njimi sta bila duhovnika mariborske škofije kanonik Franc Hrastelj in dravograjski prošt Munda. Iz Celja sta bila ing. Branko Diehl in Alfonz Koren, prvi komunist, drugi krščanski socialist iz OF. Slovensko glavnino so predstavljali zajeti partizani in terenci ter partizanski podporniki, ki so jih Nemci, domobranci in politična policija zajeli ali pa polovili širom Ljubljanske pokrajine in Primorja. Med njimi je bilo veliko Notranjcev iz Loške doline, iz okolice Ilirske Bistrice in Postojne. Prevladovali so seveda Ljubljančani in Dolenjci. Prav malo pa je bilo pristašev osvobodilne fronte in partizanov z Gorenjske in Štajerske. Komunistične in partizanske vodilne ljudi v taborišču bomo srečali v seznamu Jugoslovanskega narodnega odbora in z njim povezanih funkcij.

Med peščico protikomunističnih Slovencev je v taborišču bilo več uglednih javnih delavcev, od katerih bi naštel sledeče: dr. Andrej Gosar, univ. prof. in bivši minister; Ivan Pucelj, minister v pokoju; dr. Otmar Pirkmajer, univ. prof. in podban v pokoju; duhovnik (sedaj prelat) in profesor dr. Jaka Šolar; duhovnik in časnikar Peter Šorli iz Trsta; župan in odvetnik dr. Zdravko Kalan; šef kabineta bana dr. Milan Bano in sokolski prvak in olimpijski tekmovalec Edvard Antosiewicz.

Takoj po osvoboditvi se je pojavil Jugoslovanski narodni odbor - Yugoslav National Committee, kakor se je glasil pečat z rdečo zvezdo na lepakih, ki so že prvega maja bili nalepljeni na oglasni deski. Nobeden v taborišču ni

vedel za kakšno posvetovanje, kaj šele volitve, na katerih bi priporniki izvolili svoje zastopnike pri ameriških vojaških oblasteh. Komunisti so enostavno sestavili "narodni odbor", ne da bi se posvetovali s katerikoli izmed uglednih Slovencev - nekomunistov. Mnogi so strmeli, kakor so strmeli dan poprej ob prvih aretacijah v taborišču. Tako se je v dahavskem taborišču Jugoslovanom predstavila komunistična oblast v obliki Jugoslovanskega narodnega odbora, ki je bil sestavljen iz sledečih znanih in neznanih oseb:

Univ. prof. dr. Vladeta Popović - predsednik; ing. Branko Diehl - tajnik; odvetnik Oskar Juranić - zastopnik v Mednarodnem odboru; Alojzij Žigon - član preiskovalne komisije pri Mednarodnem odboru; Ludvik Mrzel - šef kulturno propagandnega odseka; odvetnik Miloš Pavlović-Carevac, dr. Lojze Kraigher, Dimitrij Mušić, Albaneze, Škerl - odborniki.

Dr. Vladeta Popović, profesor beograjske univerze, tajni predstavnik Mihajlovičevih borcev v taborišču, s katerim sem se takoj po prihodu v taborišče sestal, je predsedal. Komunisti so ga rabili za masko, kajti njegova žena je bila Angležinja in sam je govoril perfektno anglesko. Mož je imel na Zapadu dosti zvez in bi mogel biti komunistom in njihovim ciljem v taborišču nevaren, če bi bil na nasprotni strani. Zato so mu ponudili mesto predsednika, ki ga je sprejel, ker je hotel domov, ter ga porinili na nepomembno in nevhvalno mesto - nadzornika taboriščne kuhinje. Tako smo prvega maja strmeli, ko smo čitali njegov podpis pod odborovim pečatom s petokrako rdečo zvezdo...

Tretjega maja je izšla tudi prva številka jugoslovanskega taboriščnega dnevnika "Dahavski Poročevalec" z veliko rdečo zvezdo ob naslovu. Na čelu številnega uredniškega odbora se nam je predstavil pesnik Trbovelj - Ludvik Mrzel. V uredniškem odboru so bili: prof. E. Skandalji, Verij Švajger, Ante Brinar, D. Cizej, Dušan Lalević, Josip Mihavilović in Ivan Sedlaček. Tekom treh dni po osvoboditvi so slovenski komunisti v taborišču mobilizirali štiri radijske aparate, na katerih so poslušali vesti vseh večjih radiopostaj, nekoliko pisalnih strojev in razmnoževalni stroj ter tako opremili uredništvo in tiskarno. Nabaviti vse to ni bilo ravno težko, saj je bilo v SS-ovskih skladiščih v zunanjem taborišču na tisoče vagonov vsakovrstne robe - od švicarskih ur in "Leica" fotoaparatorov tja do ogrskih podplav - ki so jo Nemci naropali širom Evrope. Iznajdljivi in podjetni funkcionarji odbora so tudi takoj našli skladišče italijanskega vojaškega blaga in krojaško delavnico. Že prvega maja so se pojavile prve "titovke" z rdečo zvezdo na glavah jugoslovanskih pripornikov. V enem tednu so nosili "titovke" skoraj vsi Jugoslovani. Kdor ni nosil tega partizanskega pokrivala, so mu vneti "agit-proparji" pripeli na suknjič jugoslovanski trak z rdečo zvezdo. Kljub hudemu pritisku, ki so ga komunisti izvajali, zlasti preko svoje mladinske organizacije in njenih aktivistov, nas je bilo vsaj sto, ki nismo nosili partizanskih kap. Nobeden izmed duhovnikov je ni pokrtil. Tudi se "titovka s petokrako" ni udomačila med Mihajlovičevimi borci, zlasti ne med Srbi, saj jo niti dr. Popović, niti Carevac nista nosila. Carevac je nekje staknil rusko astrahansko šubarjo, pa je "pozabil" pripeti petokrako. Minister Ivan Pucelj je takoj pokrtil "titovko", misleč, da vsega še ni vrag vzela. Ko sem ga podražil, da mu "kar paše", mi je dejal: "Pojdi no, jih bo mo že kako pefalotali..." Revež je par dni nato zbolel na pljučnici in 26. maja umrl.

AGITPROP NA POHODU

Že prvega maja so jugoslovanski komunisti priredili miting. Vendar je to bila le majhna improvizacija. Zato je uniformirana jugoslovanska protifašistična mladina 9. maja priredila pohod po taborišču in nato velik miting, ki se je vršil pred drugim blokom. Zbor, ki so se ga udeležili zastopniki ruske, poljske, češke in španske protifašistične mladine, so pevci začeli s "Partizanko". O razvoju jugoslovanskega protifašističnega mladinskega gibanja so govorili tovariši Rijavec, Simić in posebno ognjevito Dimitrij Mušić. Zastopnik španske mladine, "ki je sama doživela doma podobno borbo," je poudaril, "da so Španci z napetostjo zasledovali razvoj jugoslovanskega osvobodilnega gibanja." In vendar ni bilo v Španiji ne okupatorjev in tako tudi ne - kolaboracionistov. Rijavec, Simić in Mušić pa so tolkli po okupatorjih in udarniško mlatili zlasti po "domačih izdajalcih". Mitingi so se vršili skoraj vsak dan, večji in manjši. Enkrat so pozdravljali to, drugič ono mladino, tega ali onega komunističnega funkcionarja, ki je obiskal taborišče. Proti koncu pa so bili uperjeni tudi že proti ameriški komandi, ki nas ni dovolj hitro poslala domov. Govorniki ob takih prilikah seveda niso pozabili primerno udariti po predvojnih kapitalistih v domovini, ki so bili krivi, "da je predvojna Jugoslavija bila klasičen primer majhne slovanske države, ki je bila zaslužnjena zapadnemu kapitalu in ki je v nasprotju z velikimi simpatijami, ki so jih njeni narodi vedno gojili do velikega ruskega naroda, vodila izrazito protislovansko, zlasti protisovjetsko politiko..." Mrzel se je povzpela celo tako daleč, da je zaklical: "Talci smo, samo da smo talci v taborišču naših zaveznikov - Američanov." Niso bile krive razbite železnice, porušeni mostovi, da nismo že kar v prvem tednu šli domov, ampak "domači izdajalci", ki so seveda tudi v taborišču, Polja ki, zlasti poljski duhovniki in celo uradni vatikanski zastopnik, ki je obiskal taborišče...

"Dahavski Poročevalec" je bil za prilike, ki so vladale v taborišču, dobro obveščen in dobro urejen ciklostilski

list. Ob posebnih prilikah, 9. in 25. maja je bil celo opremljen z risbami, ki naj bi predstavljali našega "preljubljenega maršala". Med jugoslovanskimi umetniki-slikarji v taborišču je prav gotovo prvačil Zoran Mušič, vendar mu ne pripisujem te umetniške opreme "Dahavskega Poročevalca". Če bi bil Zoran ovekovečil Tita, bi ta pač moral jahati kakšnega izmed njegovih dalmatinskih konjičev ali osličev. To bi pa brez dvoma motilo takratni zmagoviti zanos vodilnih tovarišev v taborišču. - Uvodniki so bili praznični, udarni in obtožujoči. Dnevna reportaža je bila silno pestro izbrana, znala je pa vedno zadeti z vestmi tja, kamor je uredniški zbor že v domovini bil navajen meriti. Prevladovala so daljša poročila iz Moskve in Beograda ter krajša iz Londona. V Jugoslaviji so se takrat še vršili boji, zlasti v okolici Zagreba in v Sloveniji. Dnevna poročila "generalštaba jugoslovenske narodne armije" (ljudske armade pri Poročevalcu še niso poznali) so vsebovala vesti o zajetih nemških in kvistlinških enotah, o borbah pri Ilirski Bistrici, Trstu, Gorici, Rogaški Slatini, Dravogradu, o čiščenju Gorenjskega kota, o zasedbi Koroške s Celovcem, o hitrem postopku vojaških sodišč z ujetimi četniškimi in ustaškimi oficirji in o ogromnem vojnem plenu vsakovrstnega orožja in streliva. Poročila iz Beograda, Zagreba in Ljubljane so nas seznanjala o osebah, ki so sestavljale zvezno in republiške vlade, o pobegu "vojnih zločincev" dr. Mačka, škofa dr. Rožmana in drugih izdajalcev, o sestavi liste vojnih zločincev, katerih izročitev je zahtevana od zaveznikov in o prvih obsodbah domačih izdajalcev in njih takojšnji eksekuciji. Obširna so bila zlasti poročila o Titovem obisku v Zagrebu in Ljubljani, ki so vsebovala tudi njegove govore. Iz zapadnih prestolnic in glavnih mest so bile vesti dobro prebrane, tako da so navadno bili objavljeni le posebni "ocvirki" za četnike, kot npr.: "London, 11. maja. - V Gorici se je predalo ameriškim četam 15.000 Mihajlovičevih četnikov, Mihajloviča pa ni bilo zraven. Po razorožitvi so bili četniki odpeljani v internacijo v Italijo. Zavezniki so sklenili, da bodo vse oborožene jugoslovanske oddelke, ki ne pripadajo v okvir armade maršala Tita, razorožili in jih odvedli v internacijo izven Jugoslavije." - "San Francisco, 14. maja. - Zunanji minister dr. Šubašič je izjavil, da bo general Draža Mihajlovič ustreljen kot veleizdajalec, čim bo prijet. Dokazi za njegovo izdajstvo so tako tehtni, da se bo svet lahko prepričal o vlogi, ki jo je igral v zadnjih štirih letih med okupacijo Jugoslavije po Nemcih in Italijanih." - "London, 22. maja. - 'Daily Telegraph' izražava žaljenje što je maršal Alexander govoreći o jednoj savezničkoj vojsci (Titovoj) ovu uporedio sa fašističkim armijama." - "London, 22. maja. - Divizija Mihajlovičevih četnikov, ki jo je konec vojne zalotil med jugoslovanskimi četami in 8. angleško armado, se je predala angleški vojski." Iz Moskve pa so objavljali predvsem poročila, ki so bila naperjena proti poljski vladi v ekzilu, ki rovari po taboriščih, da bi se Poljaki ne vrnili domov in proti generalu Boru-Komorovskemu, ki da je v Varšavi hotel postaviti Ruse pred gotovo dejstvo in vzdignil upor reakcionarjev, ki se je ponesrečil.

Precej prostora v vesteh in obširnejših člankih je bilo posvečenega tržaškemu vprašanju. Priznati moram, da so Trst dobro branili, zlasti Verij Švajger je pisal dobro dokumentirane članke. V uvodnikih so poveljevali superiornost sovjetske armade, primerjali Žukova Kutuzovu, slavili genijalnost Stalina in seveda - maršala Tita. V obširnih člankih so obravnavali organizacijo povojne socialistične družbe, napovedovali, da bo v Angliji in Franciji zavladal socializem, ki se ne bo bistveno razlikoval od sovjetskega komunizma. Zgodovinske vrednosti pa so kolone, v katerih je popisano trpljenje pripornikov po koncentracijskih taboriščih širom Nemčije, napisane po izpovedih trpinov samih, ki so se zatekli v Dachau po razsulu Nemčije.

Taboriščna reportaža je beležila dnevne dogodke v taborišču, o sejah Mednarodnega odbora skupaj s predstavniki ameriškega poveljstva, o sejah nacionalnega odbora, o prehrani, zdravstvenem stanju in smrti ter o pripravah za odhod v domovino. Posebno poglavje so predstavljali obiski titovskih predstavnikov in drugih odličnikov, ki so si želeli ogledati najstarejše nacistično koncentracijsko taborišče. Ob takih prilikah so se uredniki izkazali ter poročila vedno prikrojili tako, da bi najporaznejše zadela zaskrbljeno peščico jugoslovanskih nekomunistov, ki se je nahajala v taborišču. Tako so npr. 11. maja objavili članek "Dahavski Poročevalec med vojaki ameriške vojske: - Da vzbuja naš list razen med Jugoslovani tudi pri tovariših drugih narodnosti veliko pozornost, je znano. Nič manj zanimanja pa ne kažejo zanj tudi vojaki ameriške vojske, ki nam je prinesla rešitev. Med njimi so tudi nekateri rojaki, ki jim je Amerika postala druga domovina, pa še nekateri rojaki, ki so v ameriško vojsko vstopili šele nedavno - jugoslovanski vojaki, ki so v ameriško suknjo prišli iz nemških ujetniških taborišč. Tako se v Dachau nahajajo Milan Basta in Todor Davidović iz Bosanskega Milanovca pri Sanskem mostu, Miroslav Mitrović iz Kaludjerova pri Beli Crkvi, Djuro Birman iz Subotice, Budimir Ranković iz Volujca pri Šabcu, Emil Zvekić iz Malencev v Banatu, Bane Velčić iz Lozanov pri Slunju in Dragoljub Mijatović. Vseh osem se je leta 1941 znašlo v nemškem ujetništvu, ki jih je dovedlo v Francijo, kjer so jih novembra lani osvobodile ameriške čete. Zdaj služijo kot prostovoljci v ameriški vojski." (Podobno je bil v Franciji osvobojen naš četnik Milan Kravanja, ki je potem služil v ameriški vojski in z njo prišel do Plzna v Češkoslovaški. "Milenko", kakor je bilo njegovo ilegalno ime, je bil skupaj z menoj odpeljan v Dachau in potem v Neuengamme, od tu pa na francosko fronto. Zdaj je visok uradnik v notranjem departmanu v Washingtonu.) (Sledi.)

KULTURA IN OMIKA

Sedaj je na visokošolskih zavodih v Sloveniji približno 10.000 rednih študentov. Zanimivo je, da jih je 30% doma v Ljubljani in Mariboru, kjer živi 18% prebivalstva republike. Od 7.000 rednih študentov, ki niso doma v kraju šolanja, jih stanuje v študentskih domovih okoli 3.000, pri zasebnikih pa 2.300. Na predavanja se vozi 1.700 študentov. Računajo, da število ležišč (postelj) v domovih ni zadostno in da bi v bližnji bodočnosti potrebovali domove še za kakih 2.000 študentov. To pa ni enostavno, ker stane sedaj vsaka postelja v domu, ki bi ga zgradili, že kakih dva in pol do tri milijone dinarjev, denarja pa manjka. Dotacije za domove in študentske menze so se že 1.1964 sukale okoli 75 milijonov dinarjev, ko so ugotovili, da je oskrbnina med letom narasla od 10.000 do 18.000 dinarjev na mesec in je bilo jasno, da bi študenti sami tako visoke oskrbnine ne zmogli. Lani se je oskrbnina, ki so jo plačevali študenti, zvišala za 2.000 dinarjev, pa tudi dotacije iz sklada za šolstvo so se zvišale od 75 na 115 milijonov dinarjev, toda po gospodarski reformi se je cena stanovanja v študentskih domovih zvišala za celih 30%, prehrana pa za 37%. Dve tretjini dodatnih stroškov so pokrili iz dodatne dotacije 38 milijonov dinarjev, eno tretjino pa so morali plačati študenti sami. Dejanski stroški stanovanja in hrane v študentskih domovih znašajo sedaj 22.000 dinarjev na mesec, a študenti plačajo samo 14.000 dinarjev. Računajo, da bi morali za dotacijo študentskih domov dati letos 206 milijonov, od česar bi recimo Maribor dobil 34 milijonov dinarjev. Nastaja pa tudi nov problem, ker dobe domovi le eno petino dotacije, štiri petine pa menze. Ker so domovi v glavnem namenjeni za "dobre" študente, v menzah pa lahko je vsakdo, tudi slabi študenti, je pri štirih petinah sredstev nemogoče uveljavljati načelo, da dotacije delujejo stimulatивно na študijski uspeh. (+)

KNJIŽNI TRG: Na pobudo Društva arhivarjev Slovenije so arhivarji pripravili obsežen pregled (na 615 straneh!) arhivskih fondov in samostojnih zbirk zgodovinskega gradiva na slovenskem ozemlju z naslovom "Vodnik po arhivih Slovenije".

Založba Mladinska knjiga je izdala Prešernove poezije v faksimilu cenzurno-revizijskega rokopisa, ki ga hrani knjižnica Narodnega muzeja v Ljubljani. Uvod je pripravil prešernoslovec prof. Alfonz Gspan.

Letošnji Prešernovi nagrajenci so Josip Vidmar za knjigo "Misli", dr. France Stele za prispevek k razvoju slovenske likovne umetnosti, prof. Ivan Vurnik za prispevek k razvoju slovenske arhitekture in Duša Počkajeva za gledišči opus v letu 1965. Nagrajencev Prešernovega sklada je bilo trinajst.

FILM: V svetu za kinematografijo Gospodarske zbornice Slovenije so se v začetku februarja posvetovali o vprašanjih filmske proizvodnje in njenega financiranja ter o prikazovanju in distribuciji filmov. To je postalo aktualno, ker pripravljajo predlog novega zakona o filmu. Čeprav ni točnih podatkov o položaju filmskih podjetij v Sloveniji, je očitvidno, da so tudi ona občutila posledice gospodarske reforme in bi rada zaradi težkega finančnega položaja zaslužila čim več. To pa nekaterim ni po godu. V januarjem poročilu, ki ga je objavilo DELO, piše Branko Belan, da filmska proizvodna podjetja "v znamenju napačnega pojmovanja reforme" težijo speljati "repertoar" v vode cenenege komercializma. "Pozablja se, da skupnost dotira film zato, da bi proizvajali kulturno-rentabilna dela, ne pa šund po okusu filistrov in malomeščanov. Šund uvažamo in stane nas znatno manj, je pa boljši... Žal tega ne sprevidijo proizvajalci in razdeljevalci. Nesposobni, da bi razumeli bistvo reforme, se drže vulgarno pojmovane komercialnosti. Filmska umetnost je pri nas še enkrat v nevarnosti," zaključuje Belan.

Izvoz filmov iz Jugoslavije je lani dosegel nov rekord. V tujini so kupili 199 licenc jugoslovanskih igranih filmov in 971 kratkih filmov v skupni vrednosti nad osemsto tisoč dolarjev, kar je po vrednosti za 41% več kot 1.1964.

STIKI S TUJINO: Jugoslavija in Velika Britanija sta podpisali konvencijo o kulturnem sodelovanju. Program za 1966/67, ki ga bodo pripravile določene ustanove obeh držav, bo morda podpisan v maju. Sodeč po jugoslovanskih virih, se kulturne zveze med obema državama sučejo predvsem v ustaljeni izmenjavi stipendij, univertitetnih profesorjev in mladih predavateljev. Česar pa ne morem razumeti, je to, da redno slišim o Jugoslovanih, ki prihajajo v Anglijo, ni pa nobenih vesti o Angležih (Škotih in ostalih), ki baje hodijo na študij v Jugoslavijo.

Hrvaški književnik in prevajalec Zlatko Gorjan in Slovenec dr. Niko Kuret sta dobila mednarodno nagrado Gotfried von Herder za leto 1966. Nagrado v znesku 10.000 švicarskih frankov je osnovala ustanova J. W. Goethe v Baslu, podeljujejo jo pa za zasluge pri vzdrževanju kulturnih stikov z vzhodnimi in jugozahodnimi narodi.

(+) Navedene vsote so v "starih" dinarjih. "Nove" dinarje so uvedli 1. januarja v odnosu 1 nov dinar za 100 "starih". Dokler ne bodo potegnili vseh "starih" iz obtoka, bodo veljali oboji. SPECTATOR

Popravek

"Izvid k vetrinjski tragediji" je med drugimi podpisal g. Pavle Verbič in ne g. Pavle Verbič, kot je pomotoma napisano v poročilu "Vetrinjske obdolžitve" v KT 321. - Prosimo oprostjenja. - Ur.

Od meseca do meseca:

25. in 26. februarja se je v Beogradu na hitro sestal 3. plenum centralnega komiteja Zveze komunistov Jugoslavije, da bi razpravljali o izvajanju gospodarske reforme in o vse hujših pojavih nacionalizma in šovinizma. Predmet je bil očitno tako nujen, da se je zdelo Titu potrebno, da se plenum sestane, čeprav ni bilo dovolj časa niti za vse govore, a kaj šele za resolucije, ki jih bodo sedaj sprejeli šele na drugem delu zasedanja 11. marca. Možno je seveda tudi, da je bila ta delitev plenuma docela namerna, da bi imeli možnost premisleka med glavnimi govori, ki so vzbudili med člani CK mešane občutke, in izdelavo resolucij, ki naj bi skušale predstaviti ZKJ kot monolitno organizacijo, v kateri vsak član disciplinirano izvršuje sprejete odločitve. To poslednje je bila tudi glavna tema Titovega govora, v katerem je udaril po članih ZK, ki ignorirajo odločitve večine, sprejete na VIII. kongresu, in ki se tudi dejansko zoprstavlja izvrševanju gospodarske reforme. V to kategorijo prihajajo dve vrsti komunistov: tisti, ki so proti večji demokratizaciji in "ki se s težavo otrešajo birokratskih navad, oblasti in gotovih prednosti" - kot je rekel Vukmanovič, in pa tisti, ki padajo pod vpliv malomeščanske ideologije in politizirajo skupaj z razrednimi sovražniki po kavarnah - kot je rekel Tito. Tako eni kot drugi bodo postavljeni pred izbiro: ali lojalno izvrševanje volje večine v partiji ali pa izključitev. Čistka bo zadela tudi one malodušne partijce, ki se pasivno obnašajo napram pojavom nacionalnega šovinizma, "posebno v Srbiji, ker je Srbija največja republika in ker so Srbi najštevilnejši narod" v Jugoslaviji, pa bi - kot je rekel Ranković - "potlačenje šovinizma tu olajšalo borbo komunistov v drugih republikah proti lastnemu šovinizmu".

Ranković je bil tudi zelo glasen v pogledu odgovornosti komunistov na visokih položajih, čeprav ni bilo nič jasno, ali je pri tem mislil tudi nase in na Tita, Kardelja in druge, ali pa samo na one pod temi malimi bogovi. "Delovni ljudje zahtevajo," je rekel Ranković, "da vsak odgovarja za svoje delo in da je pripravljen nositi posledice svoje nekompetentnosti in slabega poslovanja... ZKJ ne more podpirati nikogar, ki dela napake... Sankcije morajo biti strožje napram onim, ki imajo položaj, kot pa napram navadnim članom..." Rankovičeve besede so bile kot odmev na Titovo ugotovitev, da ni res, da je sedanja gospodarska reforma "rezultat bujnega razvoja našega gospodarstva in družbe sploh", ampak "rezultat negativnih pojav in tendenc v tem bujnem razvoju." Tito je opozoril, da razredni sovražnik izkorišča vse to in da je svetovni položaj danes slab, ker "razredni sovražnik v obliki imperializma in kapitalističnega buržujeskega razreda napada na vseh frontah; ponekod se pojavlja z denarjem in puči (Nkrumah je padel na sam dan plenuma - op.S.), drugod pa s postopnim prodiranjem svoje ideologije".

NEDOVOLJENO VPRAŠANJE: KOLIKO PLAČE IMA TITO ?

17. februarja je govoril na televiziji predsednik zvezne vlade Petar Stambolić o povezovanju jugoslovanskega gospodarstva s svetovnim. Poudaril je, da ozko domače tržišče in avtarkično zapiranje ne moreta več zagotoviti nadaljnega in hitrejšega družbenega in gospodarskega razvoja. S tem, da se vključuje v mednarodno delitev dela, bo Jugoslavija pridobila večjo izbiro boljšega uvoženega blaga, domače tovarne pa se bodo morale potruditi, da bodo proizvajale ceneje in bolje tako za tuji kot za domači trg. Toda avtomobilsko industrijo (t.j. Crveno zastavo iz Kragujevca) so namenoma zavarovali ne samo s carinami, ampak tudi s prepovedjo uvoza avtomobilov, ker bi svoboden uvoz "pokosil našo industrijo v enem samem trenutku". Pri tem pa imajo "jasno in trdno orientacijo, da bi z instrumenti zaščite nagnali našo domačo avtomobilsko industrijo, da bi proizvajala bolj racionalno, ceneje in v večjih serijah". Ko je govoril o prednostih, katere je treba izkoristiti na domačem trgu, je dejal, da se je v preteklosti zdelo, da je z veliko množino centraliziranih sredstev mogoče največ storiti, da bi organizirano vzpostavljali enotno tržišče. "Po kazalo pa se je, da so prav te metode vzpodbujale razcepljenost, razdrobljenost in razkosanost proizvodnje, medsebojno nezaupanje in zatekanje podjetij za kakšen politični zaslon - občino, okraj, ali republiko". Enotnega tržišča ni brez svobodnega gibanja kapitala. Vsakemu podjetju, ki je pripravljeno vložiti svoj denar v drugo podjetje, mora biti zagotovljeno, da tega denarja ne bo izgubilo ne zaradi inflacije ne zaradi razlastitve. Tudi vlagalec mora imeti od naložbe določeno korist. Če socializem ne bo tega zagotovil, ne bo pokazal vseh svojih prednosti pred kapitalizmom, je zaključil Stambolić svoje modrovanje o - vlogi kapitalističnih načel v socialističnem gospodarstvu...

Mijalko Todorović, podpredsednik zvezne skupščine, pa je govoril na televiziji 3. februarja o delitvi narodnega dohodka in dohodka delovnih organizacij. Dejal je, da je skupnost jemala dosti preveč od delovnih organizacij, da pa so se te dajatve v poslednjem času zmanjšale. Tako so l. 1964 delovne organizacije dajale skupnosti 43% svojega dohodka, a zadržale 57%. To leto naj bi se to razmerje zmanjšalo v korist organizacij, ki bodo zadržale 69%.

Povedal je tudi, kako dele denar za potrebe družbe. Od vsakih 100 din dohodka delovne organizacije, gre 14 dinarjev za jugoslovansko armado in celokupno administracijo od občin do federacije, 8 din za investicije iz fondov društveno-političnih skupnosti, 10 din za različne dotacije v gospodarstvu in za znanost, kulturo in prosveto, a 10.6 din gre za socialno zavarovanje. (Zaposleni plačajo 8% svojega zaslužka za zdravstveno zavarovanje.)

Priznal je tudi, da je administracija sedaj prevelika, okorna in draga. Tako je zdaj okoli 8.600 zveznih uradnikov. Lani se je to število zmanjšalo za 400 uradnikov in predvideno je nadaljnje zmanjšanje.

Todorović je trdil, da ni nobena tajnost, kolike plače imajo zvezni sekretarji (ministri), ker to določi zvezna skupščina in Uradni list potem prinese vse podrobnosti. Zvezni sekretarji imajo 255.000 - 280.000 dinarjev na mesec (t. j. starih dinarjev; do 2768 dolarjev ali £989 na leto). Poleg tega dobe še 60.000 dinarjev mesečnega funkcionalnega dodatka. Poslanci ne dobe plače, pač pa dobe odškodnino za svoje plače, ki so jih izgubili za tisto dobo, ko so prisostvovali sejam skupščine. Ostali zvezni funkcionarji, kot predsednik zveznega izvršnega sveta (vlade), predsedniki skupščinskih svetov in komisij imajo približno iste plače kot zvezni sekretarji, pač pa dobe 60.000 - 100.000 dinarjev mesečnega funkcionalnega dodatka. Kakšno plačo in dodatek ima Tito, tega Todorović ni povedal.

STROKOVNJAKI ODHAJAJO BREZ DOVOLJENJA

O odhajanju delavcev v tujino je 21. januarja razpravljala izvršni odbor zveznega odbora Socialistične zveze delovnega ljudstva Jugoslavije. Čez dva dni so izdali puhlo splošno poročilo. Predvidevajo, da bodo v naslednjih petih letih zaposlili skupni vsakoletni prirastek aktivnega prebivalstva okrog 100.000 delavcev. Rekli so, da so "migracijska gibanja objektivno pogojena s čedalje večjo gospodarsko povezanostjo sodobnega sveta. Glede na to je treba migracijska gibanja ocenjevati kot dolgoročen proces". Za zaščito delavcev so zelo pomembne konvencije o socialnem zavarovanju z drugimi deželami. Toda migracijska gibanja "pomenijo določene probleme za našo skupnost". Odhajanje strokovnjakov "povzroča precejšnje težave v gospodarstvu". Izvršni odbor je dognal, da urejanje teh problemov zavisi predvsem od razširitve materialne osnove delovnih organizacij in razvijanja samoupravnih odnosov. Treba se je boriti proti uravnilovki. Tudi možnosti za razvijanje ustvarjalnih sposobnosti in strokovnega izpopolnjevanja in urejanja stanovanjskih vprašanj so pomembne. "Kapacitete izobraževalnih institucij" bi bilo treba uskladiti s potrebnimi gospodarstva. Gradbeniške in druge delovne organizacije pa naj se bolj zavzamejo za delo v tujini.

Zvezni sekretar za delo Risto Džunov je 4. februarja povedal Tanjugu, da je "samo v prvih mesecih 1965" šlo na delo na tuje kakih 64.000 Jugoslovancev, kar je 85% več kot 1.1964. Za odhajanje so "nedvomno odločilni objektivni razlogi", kajti jugoslovansko gospodarstvo lahko zviša število zaposlenih le za 3% na leto. Med kmečkim prebivalstvom je okrog 500.000 premalo zaposlenih in iščejo delo v tovarnah. Med strokovnimi delavci so dajali dovoljenja za odhod le tistim, ki se zaradi presežkov v svojih poklicih težje zaposle. Kljub temu pa je odšlo nekaj strokovnjakov v tujino tudi brez dovoljenja za zaposlitev, je rekel Džunov. Vida Tomšičeva pa se je pred kratkim zgražala nad nezavednostjo nekaterih članov ZK, ki prav tako odhajajo na tuje, namesto da bi se "borili" za ureditev razmer doma. Kako naj drugi doumejo smisel reforme, če pa jim niti komunisti ne dajo dobrega zgleda?...

Po podatkih zveznega zavoda za statistiko je bilo konec novembra zaposlenih v celotnem družbenem sektorju Jugoslavije 3.518.000 oseb. Tik pred gospodarsko reformo je bilo število zaposlenih 3.666.700, kar pomeni, da se je število zaposlenih zmanjšalo do novembra za 147.800 ali 4%. V primerjavi z zadnjim mesecem pred reformo, se je število zaposlenih zmanjšalo v Sloveniji za 2.5% na 497.000, v BiH za 2.8% na 487.000, v Srbiji za 4.1% na 1.320.000, v Hrvaški za 4.7% na 917.000, v Črni gori za 3.5% na 71.000 in v Makedoniji za 6.2% na 228.000.

Glede na izjavo švedskega ministra Johanssona, ki je menda dejal, da je v Jugoslaviji dva milijona nezaposlenih, je predstavnik jugoslovanskega državnega sekretariata za zunanje zadeve izjavil na redni tiskovni konferenci 10. februarja, da je bilo lani po podatkih zveznega sekretariata za delo 234.000 nezaposlenih v Jugoslaviji. To pa da pomeni, da je bilo število resnično nezaposlenih le okoli 80.000 - 100.000. Razlika nastane, ker je med nezaposlenimi mnogo delavcev z dežele, ki se zaposle le za gotovo dobo v industriji in gredo potem zopet domov na deželo.

L.1965 je iskalo prvo zaposlitev v Sloveniji približno 14.000 šolanah mladih ljudi, od katerih je imelo približno 4.600 srednjo in višjo strokovno izobrazbo, toda velik del te mladine ni našel zaposlitve.

Predstavniki splošne gospodarske banke je 1. februarja na seji odbora republiškega sveta za proizvodnjo in promet izjavil, da banka ne bo več kreditirala izgradnje energokemičnega kombinata Velenje, ki bi po plinovodu dobavljala plin tovarnam od Ruš do Jesenic, ker je jasno, da ta investicija ne bi bila rentabilna. Že naročena oprema bo prodana. Tako je šel še en grandiozni načrt po vodi.

TURIZEM: Po podatkih Narodne banke je znašal de-

vizni dotok od turizma lani 101 milijardo starih dinarjev (80.8 milijonov dolarjev), medtem ko je 1.1964 znašal 68.6 milijonov dolarjev, a 1.1963 52.9 milijonov dolarjev. Pri znesku za 1.1965 ni bila upoštevana vrednost drugih storitev, ki jih prodajajo turistom v tujini (prevoz, vize), tako, da računajo, da bo celokupni devizni dotok od turizma znašal blizu 100 milijonov dolarjev. To pa bo krilo polovico primanjkljaja trgovinske bilance, ki je lani znašal 196 milijonov dolarjev.

L.1965 je čez mejo v Slovenijo prišlo 10.5 milijonov tujcev (110% več kot 1.1964) in pripeljalo 3.6 milijonov avtomobilov (139% več kot 1.1964). - Na Voglu so odprli hotel, kjer je stal pred vojno skalaški dom.

I. STANIČ

Pisma uredniku

SLOVENSKI JEZIK V NEVARNOSTI:

G.urednik! - Članek g.dr.V.Kisovca je zelo zanimiv, strinjati se pa z njim ne morem.

Živim že 21 let izven domovine, morda moj pravopis ni več pravilen. Pred 25 leti bi morda tudi jaz bila mišljena g.dr.Kisovca, danes pa ne več. Še v mladih letih sem govorila slovnično srbo-hrvaščino, ki se pa zelo razlikuje od govorice navadnih ljudi.

G.dr.Kisovec omenja med drugim različne izraze kot žvina - trauca - glauca itd. Srbi pravijo nam Slovencem "Švabe". Kaj pa izrazi kot šušter, šnajder ter mnogo, mnogo drugih nemških in turških popačenk, ki jih uporabljajo Srbi v vsakem stavku. Prepričala sem se na lastna ušesa.

Ne vem ali tudi dr.Kisovec želi, da bi nastal "jugoslovenski jezik"? Mnogokrat slišim od Srbov, ko v pogovoru s tujci omenjajo "jugoslovenski jezik". In to še celo od oseb, ki so še do nedavna bile nepismene. Vsako osebo, ki uporablja besedo "jugoslovenski jezik" prosim, da mi raztolmači, kakšen jezik je to, ker ga ne poznam. Dosedaj še nikdo ni znal povedati, kakšen jezik je to. Pač pa moram jaz pred tujci tolmačiti, da ni "jugoslovenskega jezika", kakor tudi ni "britanskega".

Približati se srbo-hrvaščini? Morda tudi uporabljati nji hove "molitvice"? Upam, da razumete, kaj mislim? Pri čakovala sem takih izrazov bolj od moških kot od žensk. Na žalost sem slišala od žensk, katerih jezik, po mojem mišljenju, bi moral biti čist, ne pa umazan. Na vprašanje kako, da tako govorijo, so mi odgovorile, da je to pri njih splošno v navadi. Ne morem si zamisliti naše kmečke žene, da bi uporabljala take izraze. Hvala lepa za zbliznanje!

G.dr.Kisovec omenja tudi, da naš jezik izgublja na blaglasnosti. Govorim poljsko in se mi zdi, da tudi poljski jezik ni blaglasen. Želela bi vedeti, kakšen od govor bi kdo dobil, ako bi predlagal, da se poljski jezik približa ruščini, ki je bolj melodiozna in tudi zato, da bi jih Rusi lažje razumeli. - D.P-z.

G.urednik! - Nekaj misli k članku v KT 320 "Slovenski jezik v nevarnosti?" Mislim, da se dr.Vekoslavu Kisovcu ne bi bilo potrebno podpisati s celim imenom, ako se prišteva med študirane ljudi in med Slovence. Kaj je pravzaprav ohranilo Slovence skozi stoletja? Mar ni bil to jezik, jezik Slovencev, in tega naj bi danes polagoma pod krinko spakedranke pozabljali? Kaj ni že to dovolj, da se v Sloveniji že sedaj uporablja vse pogostejše srbohrvaški jezik? Jaz se prištevam med Slovence in to bom ostal; ako pa kdo hoče biti Jugoslovčan, mu ni braniti. Vendar bi rad vprašal, kaj smo Slovenci dobili v Jugoslaviji? Kot drugo bi bilo pa vprašanje, kaj smo izgubili in kaj nam še preti izgubiti? Koliko so izgubili Madžari, Esti, Finci, ko govorijo svoje jezike, čeprav ni-

majo ogromnega zaledja? Ničesar, razen svobodo pri Madžarih in Estoncih. Kaj pa Litvanci, ki govorijo tudi svoj litvanski jezik? Vse preveč so se "spečali" s komunizmom in zaledjem, zato jezik izumira in z jezikom nekdanja kultura. Sčasoma bo samo še v zgodovinskih knjigah pisalo o njih jeziku, navadah, kulturi. Isto velja za druge male narode in med prvimi med njimi so Slovenci. - J.ROZMAN.

G.urednik! - Že dolgo nisem bral tako treznega in izvrstnega članka, kot je oni od dr.Kisovca. Mnogi naši literati so strašno proti temu, da bi slovenščina vsrkala kak srbohrvaški izraz, ne vidijo pa, da je slovenščina osemsto let vsrkavala nemški strup in je povsem okužena od germanizmov. - Dr.V.

G.urednik! - V slovenskem časopisu, ki izhaja na tujem, je slovenščina nenehoma v nevarnosti. Če pisci in urednik neprestano ne pazijo na jezik, kaj hitro zdrknejo v zlobudranje, ki odseva tuje okolje, a žali slovensko oko in uho. Vaš časopis sicer ni padel na raven kakega lista v Ameriki, toda samozadovoljnost ni na mestu. Ne preseneča me, da stari vojaki uhajajo čez slovenski plot, ker lepo izražanje nikjer na svetu ni vojaška odlika. Mo ti me pa, da Spectator, ki se ukvarja s kulturo in omiko, nekolikanj bolj ne pazi. Februarja je kar dvakrat "bil v prilog", ko se je hotel strinjati, in pisal je o "patetičnosti" položaja doma. Ali res meni, da je ta položaj "zanosen, vznesen, slovesen"? Zdi se mi žalostno in niti najmanj patetično ali slovesno, da ste na članek g.Staniča nataknil naslov "Integracija po gospodarski liniji", ki spominja na zanikrno aktivistično govorico. Vendar kritik g.R.V. v svojem naštevanju napak ni bil povsem pravičen. Slovenski pravopis navaja "baš" kot starinski, a vendar dovoljen slovenski izraz. - M.T.

STANSTED IN NEW YORK:

G.urednik! - Uvodnik "Strahovi" v KT 320 je zelo zanimiv, utemeljen in smatram, da zaključki odgovarjajo dejstvu. Z eno izjemo: meni se dozdeva, da je bil tako stanstedski sestanek kot poslednji v New Yorku izključno namenjen "za inozemsko uporabo", da bi se namreč zapadnim činiteljem dokazalo, da obstoja "solidna ekipa" Jugoslovčanov, na čelu z g.Ivanovičem, ki bi mogla predstavljati alternativo Titu, kadar bi jo Zapad potreboval. Če gledamo s tega vidika, sta gg.Vlajić in Tošić seveda pravilno postopala, ko nista o Stanstedu niti prej niti slej pisala. Zakaj bi namreč pisala, če pa je bilo to namenjeno ameriškim, britanskim in drugim tujim politikom, ne pa dejansko emigraciji sami? - V.F.

G.urednik! - Vaše poročilo o emigrantskem odmevu na ameriške pogovore stanstedskih podpisnikov (KT jan.) mi je dokončno pregnalo vse dvome v norost jugoslovanske politične emigracije. Kajti nekdo mora biti nor. Ali so nori člani Foreign Affairs Association v New Yorku skupaj s stanstedskimi podpisniki, ker imajo resne popadke

megalomanije, če si domišljajo, da so predstavniki svojih narodov; ali pa so nori pisci v emigrantskem časopisu, ker napadajo nedolžne pogovore dostojnih gospodov o zanimivih zadevah. Iz spoštovanja do ameriške ustanove sem se brez pomisleka odločil za drugo izbiro. Škoda, da niste natančneje poročali, kdo je protestiral v emigrantskem tisku, tako da bi bilo jasno zapisano, kdo je nor. - D.L.

DEJANJA NAJ GOVORE:

G.urednik! - V svojem komentarju k spomenici Zveze naprednih beguncev (KT 320) g.V. po eni strani trdi, da vse spomenice in deklaracije nič ne pomenijo, po drugi pa, da bi bila edina rešitev v tem, če bi se "mlajše slovenske, srbske in hrvatske sile zbrale skupaj, organizirale in začele delati... Njih osnova bi morala biti federativna jugoslovanska država, njeno očuvanje z veliko svobode in čim popolnejšo demokracijo". Ker g.V. smatra, da do tega cilja ne bomo prišli s "frakarskimi frazami v vidu raznih deklaracij", me zanima, kakšen način predlaga sam. "Treba je storiti nekaj več" - kaj? "Da bi se doma in zunaj čutilo" - s čim? Kakšni so konkretni - realni, ne idealni - predlogi g.V.? - M.P.G.

PISMO IZ DOMOVINE:

G.urednik! - Glede naše gospodarske reforme še nima mo nobenega poročila, da bo uspela. Za tako reformo bi morali biti v državi dve stranki, ki druga drugo nadzorujeta. Take ureditve pa KP ne prenese. Kadar je v zadnjih letih pri nas kako gospodarsko podjetje skrahiralo, so vedno iskali krivcev. To so bili običajno direktor, bla

gajnik, tajnik, ki so za svoje interese gospodarili. Ti so prišli pred sodišče, kjer so jih obsodili in zaprli. Kdo pa more v danih razmerah pri nas klicati krivce na odgovor, dasi jih ljudje poznajo? Ga ni, ker je samo ena stranka gospodar vsega. In ta gospodar bo gospodaril še dalje tako, kot je doslej. Zakaj nas mora USA zalagati z žitom? Zato, ker je državna uprava dovolila, da so šli vsi poljski delavci v tovarne, kjer so pod stalnim nadzorom, doma jim pa nihče ne more polja obdelati.

V prošlem poletju so v "Delu", našem glavnem glasilu, objavljali odgovore naših kulturnih delavcev na vprašanja, ki zadevajo našo "reformo". Eden - zelo inteligen ten, član KP seveda, star 45-50 let - je napisal tole misel: "Kako se nam je posrečilo kljub socialistični revoluciji in splošnemu geslu 'Vse za človeka', vzgojiti nov rod brezobzirnih egoistov?" - In Josip Vidmar je v istem času zapisal v "Delu": "Ko po zemlji naši se ozrem - zgrozim se in oči zaprem." - Pojem komunizma bi bil sam na sebi sprejemljiv, ako bi bili ljudje, ki pod tem geslom gospodarijo, res ljudje, ne pa da se obnašajo kot živali, kadar pridejo do korita in vse druge odrivajo, da tako sami ironizirajo svoje geslo. - V.

VERSKI OBREDI V BENEŠKI SLOVENIJI:

G.urednik! - Morda vam ni znano, da je o tem, da je "videmska nadškofija izdala odredbo", s katero je dovolila obrede v slovenščini, poročal tudi tržaški dopisnik ljubljanskega "Dela", kar je potem ta list objavil 23. oktobra. Tako torej ni poročal napačno, če gre verjeti dopisu s Tržaškega (KT 321), samo primorski katoliški tisk ampak tudi ljubljanski komunistični. - B.S.

KLIC TRIGLAVA

Uredništvo: 76 GRAEME ROAD ENFIELD MIDDX Tel.: ENfield 5097

Uprava: BM / TRIGLAV LONDON W.C.I.

KLIC TRIGLAVA je politično neodvisen list, ki izhaja enkrat na mesec. Izdaja ga SLOVENSKA PRAVDA, združenje svobodnih in demokratičnih Slovencev. Njeno mnenje predstavljajo le članki, ki so podpisani od izvršnega odbora. Urejuje Dušan Pleničar.

Enoletna naročnina:

Anglija:	1.4.0	Finska:	10.-	Nemčija:	13.-
Argentina:	500.- (1100.-)	Francija:	12.-	Švedska:	15.-
Avstralija:	1.10.0 (£A 3)	Italija:	2000.-	Urugvaj:	50.- (110.-)
Avstrija:	40.-	Kanada:	3.50 (\$ 7.00)	U.S.A.:	3.50 (\$ 7.00)

Naročnina za letalsko dostavo je navešana v oklepajih.

Poverjeniki:

Avstralija: Pavla Miladinović, 12 Oxford Road, Ingleburn, N.S.W.

Italija: Saša Rudolf, Via Verniellis 24, Trieste 316

Južna Amerika: Boris Kresnik, 1346 Calle Mariano Acosta, Mar del Plata

Buenos Aires z okolico: Franc Oblak, Mendoza 5663, Buenos Aires

Sev. Amerika: Tine Kremžar, 11047 - 110 St., Edmonton, Alta., Kanada

Skandinavija: Jože Rozman, Ristolantie 3 A 8, Helsinki, Finska